

MERKANTILIZM TA'LIMOTI: IQTISODIYOT TARIXIDAGI BIRINCHI NAZARIY TIZIM

Turopova Nigora

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

nturopova@tersu.uz

Abduxalilov Behruz Sherzodovich

Termiz davlat universiteti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada merkantilizm iqtisodiy ta'limot sifatida ko'rib chiqiladi, uning asosiy tamoyillari, rivojlanish bosqichlari va ijtimoiy-iqtisodiy kontekstdagi ahamiyati o'rganiladi. Tadqiqotda ushbu ta'limotning iqtisodiy rivojlanish strategiyalari, asosiy g'oyalari va bugungi iqtisodiy nazariyalar uchun ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, merkantilizmning zamonaviy iqtisodiy siyosatdagi aks sadosi ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Merkantilizm, iqtisodiy tarix, savdo balanslari, eksport, import, oltin-yoqut zaxiralari, milliy iqtisodiyot, proteksionizm.

Abstract

In this article, mercantilism is considered as an economic doctrine, its main principles, stages of development and its importance in the socio-economic context are studied. The study analyzes the significance of this doctrine for economic development strategies, main ideas and today's economic theories. The echo of mercantilism in modern economic policy is also considered.

Keywords. Mercantilism, economic history, trade balances, export, import, gold-ruby reserves, national economy, protectionism.

KIRISH

Merkantilizm iqtisodiyot fanining dastlabki nazariy maktablaridan biri bo'lib, XVI-XVIII asrlarda Yevropada rivojlangan. Ushbu ta'limotning asosiy g'oyasi davlatning boyligini oshirish maqsadida tashqi savdoni rivojlantirish va oltin-yoqut zaxiralarini yig'ishdir. Merkantilizm davrida iqtisodiyot davlat siyosatining asosiy qismiga aylangan va ushbu yondashuv milliy iqtisodiyotning zamonaviy tamoyillariga katta ta'sir ko'rsatgan.

Merkantilizm davri iqtisodiyotga nazariy yondashuvning shakllanishi va rivojlanishi bilan ajralib turadi. Ushbu ta'limotning rivojlanishiga savdo revolyutsiyasi, Yangi Dunyo kashfiyoti va sanoat inqilobining ilk bosqichlari katta ta'sir ko'rsatgan.

Bugungi kunda merkantilistik yondashuvning ayrim unsurlari global iqtisodiy siyosatda, xususan, proteksionizm va savdo balanslari nazoratida namoyon bo‘lmoqda.

Merkantilizm iqtisodiy tafakkurning tarixiy rivojlanishidagi birinchi tizimli nazariya hisoblanadi. Ushbu ta’limot XVI-XVIII asrlarda Yevropaning iqtisodiy rivojlanishining muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, uning asosiy g‘oyasi davlatning iqtisodiy faoliyatida boylik, xususan, oltin-yoqut kabi qimmatbaho resurslarning yig‘ilishini ustuvor vazifa sifatida belgilash edi.

Savdo revolyutsiyasi va geografik kashfiyotlar natijasida xalqaro savdoning kengayishi merkantilizmning rivojlanishiga yo‘l ochib berdi. Shu davrda milliy davlatlar o‘rtasida iqtisodiy raqobat kuchayib, boylik va savdo yo‘llarini nazorat qilish muhim ahamiyat kasb etdi. Merkantilizm davlat siyosatining markaziga iqtisodiy ustuvorlikni qo‘yib, milliy iqtisodiyotni himoya qilish va tashqi savdo balansini ijobiy ushlab turishni maqsad qilgan.

Ushbu ta’limotning dolzarbligi shundaki, u iqtisodiyotda davlatning faol rolini nazarda tutib, proteksionizm siyosatini shakllantirdi va xalqaro savdo tizimining rivojlanishiga yo‘naltiruvchi tamoyillarni ishlab chiqdi. O‘sha davrda boylikni faqat resurslarni to‘plash va savdodan foyda olish orqali ko‘paytirish mumkin degan yondashuv bugungi kunda ham ayrim iqtisodiy siyosatlarda o‘z aksini topmoqda.

Merkantilizmning nazariy va amaliy ahamiyati iqtisodiyot fanining kelgusidagi rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatdi. Bu ta’limotdan keyingi iqtisodiy maktablar, xususan, klassik iqtisodiyot nazariyasi, merkantilizmning cheklovlarini tanqid qilgan bo‘lsa-da, uning asosiy g‘oyalarini qayta ishladi. Bugungi global iqtisodiy muhitda merkantilizmning proteksionizm va eksportga yo‘naltirilgan siyosatlar kabi unsurlari hanuzgacha amaliy ahamiyatga ega bo‘lib qolmoqda.

Shunday qilib, ushbu maqolada merkantilizmning rivojlanish jarayoni, uning iqtisodiyot nazariyasidagi o‘rni va zamonaviy iqtisodiy muammolarni hal etishda qo‘llanilishi o‘rganiladi. Maqola tarixiy va zamonaviy yondashuvlarni uyg‘unlashtirgan holda, ushbu ta’limotning dolzarb masalalardagi ahamiyatini ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Merkantilizm iqtisodiyot nazariyalarining poydevori sifatida ko‘riladi. Tomas Man, Antonio Serra, va Jean-Baptiste Colbert kabi nazariyotchilar ushbu ta’limotning rivojlanishiga asos solgan.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-11

Tomas Man o'zining "Milliy boylikning shakllanishi" asarida savdo balansini ijobiy saqlashni boylik orttirishning asosiy usuli sifatida ko'rsatgan.

Antonio Serra ilk bor davlat siyosati va iqtisodiyotni birlashtirgan nazariyani ishlab chiqdi.

Colbertizm esa merkantilizmning Fransiya iqtisodiy siyosatidagi amaliy shakli sifatida mashhurdir.

Keyinchalik Adam Smit va David Rikardo kabi klassik iqtisodchilar merkantilizmni tanqid qilib, uning cheklovlarini ko'rsatib berdi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda merkantilistik yondashuvning ayrim elementlari, masalan, eksportni rag'batlantirish va importni cheklash, hali ham muhimligini yo'qotmagan.

Tarixiy yondashuv:

Merkantilizmning tarixiy kontekstdagi rivojlanishi o'rganildi.

XVI-XVIII asrlardagi iqtisodiy holat va ularning merkantilizmga ta'siri tahlil qilindi.

Adabiyotlar tahlili:

Merkantilizm haqida yozilgan asarlar va zamonaviy tadqiqotlar o'rganildi.

Klassik iqtisodchilar tomonidan berilgan tanqidiy baholar tahlil qilindi.

Taqqoslash usuli:

Merkantilizm va zamonaviy iqtisodiy siyosatdagi proteksionizmning o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi.

Statistik tahlil:

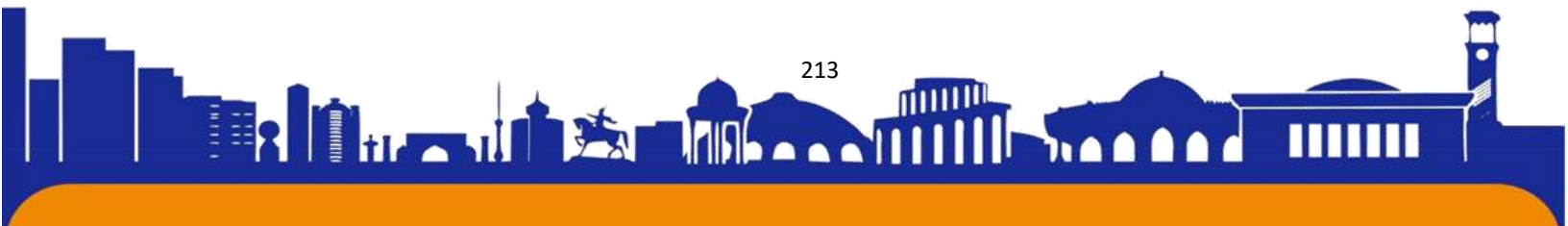
XVI-XVIII asrlardagi Yevropa davlatlarining savdo balanslari va boylik yig'ish ko'rsatkichlari statistik ravishda ko'rib chiqildi.

NATIJARAR

Iqtisodiy tamoyillar:

Merkantilizmning asosiy tamoyillari sifatida tashqi savdo balansini ijobiy saqlash va davlat boyligini oltin-yoqut zaxiralari orqali oshirish belgilandi.

Davlat siyosatidagi roli:

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073/Volume-2, Issue-11

Ushbu ta'limot davlatning iqtisodiyotdagi faol ishtirokini rag'batlantirdi va proteksionizm siyosatini rivojlantirdi.

Global ta'sir:

Merkantilizm zamonaviy iqtisodiyotga, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar tomonidan eksportni rag'batlantirish siyosatida foydalanilgan.

Savdo tizimi:

Merkantilizm xalqaro savdo tizimini o'zgartirgan va davlatlararo iqtisodiy raqobatning boshlanishiga sabab bo'lgan.

1-jadval. XVI-XVIII asr Yevropa davlatlarining savdo balanslari

Davlat	Eksport (mln \$)	Import (mln \$)	Savdo balansi (mln \$)
Angliya	50	30	+20
Fransiya	40	25	+15
Ispaniya	30	40	-10

XULOSA

Merkantilizm iqtisodiyot tarixida muhim o'rin egallagan ta'limot bo'lib, iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini davlat siyosatiga bog'lashni rag'batlantirgan. Ushbu ta'limot global savdo tizimining shakllanishida va milliy iqtisodiyotlarning rivojlanishida katta ta'sir ko'rsatdi.

Merkantilizmning bugungi iqtisodiy siyosatda aks sadosi proteksionizm, eksportni rag'batlantirish va milliy boyligni oshirish masalalarida ko'rinadi. Shu sababli, ushbu ta'limotni zamonaviy iqtisodiyotda tahlil qilish iqtisodiy strategiyalarni shakllantirishda foydali bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Thomas Mun. "England's Treasure by Forraign Trade".
2. Jean-Baptiste Colbert. "Principles of Mercantilism".
3. Adam Smith. "The Wealth of Nations".
4. E. Heckscher. "Mercantilism".
5. Yevropa davlatlarining iqtisodiy tarixiga oid xalqaro tadqiqotlar.

